

УДК 025.5:35.075.5

Валентина Пальчук,

мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ, канд. наук із соц. комунікацій

СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНІ СТРУКТУРИ БІБЛІОТЕК ЯК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНІ ПІДСИСТЕМИ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

У статті розкрито роль інформаційно-аналітичних структур бібліотек як інтелектуально-комунікативних підсистем, що організують рух знань на основі їх упорядкування та трансформування в аналітичні розробки з метою підвищення рівня їх цільового застосування в будь-якій сфері суспільної діяльності, у тому числі під час вироблення результативних рішень владними структурами.

Ключові слова: інформаційно-аналітичні структури бібліотек, органи державного урядування, інформація, науково-практичні, науково-експертні знання, інформаційно-аналітичні розробки.

В умовах активної трансформації українського суспільства органи державного урядування мають виробляти ефективні й точні рішення на базі своєчасного отримання достовірної інформації про будь-які зміни в процесі суспільного розвитку, передбачати їх та ефективно реагувати на них. У зв'язку з цим посилюються потреби в якісно новій організації процесу забезпечення інформацією всіх рівнів складності для результативного керування всією сучасною соціальною структурою.

Ці потреби ускладнюються під впливом динамічних змін у характері й змісті державного управління, зумовлених політичними, соціально-економічними перетвореннями, становленням громадянського суспільства й утвердженням демократичних цінностей як основ його розвитку. При цьому зростає значення оперативної, якісної інформації як ключової умови прийняття ефективних управлінських рішень для пошуку консенсусу між різними політичними силами, що вибирають у результаті діалогу оптимальний шлях узгодження різнобічних інтересів з метою збалансованого розвитку усіх сфер українського суспільства.

У класичному уявленні управління подається як взаємодія двох систем – керуючої (суб'єкта управління) і керованої (об'єкта управління) [5, с. 81]. Тому, у процесі вивчення інформаційних потреб владних

структур за сучасних умов варто звернути увагу на одну з важливих передумов існування та функціонування ефективного державного управління, – налагодження якісного інформаційного обміну, за допомогою якого реалізується зв'язок між суб'єктом і об'єктом, між керованою та керуючою частинами суспільства.

Визначальною рисою інформаційних потоків владних структур є їх зворотність. Від суб'єкта (державного органу урядування) до об'єкта управління йде нисхідна інформація у вигляді розпоряджень, директив, різних регламентуючих матеріалів, планів, конкретних вказівок тощо. У зворотному напрямі повертається висхідна (зворотна) інформація, яка, зокрема, може бути оцінена, інтерпретована з точки зору стану й тенденцій змін у суспільному організмі при вирішенні управлінських завдань. Здійснюється обмін інформацією, на основі якого керівництво отримує відомості, необхідні для прийняття ефективних рішень, налагоджується інформаційний зв'язок між управлінськими структурами й суспільством.

Як показує досвід, у цих процесах ефективну допомогу органам державної влади мають змогу надавати також і бібліотечні установи.

Значний внесок у теоретичне осмислення інформаційного забезпечення управлінських процесів сучасності пов'язаний з реалізацією ідей В. Глушкова, Г. Лавинського, В. Сєдової, В. Бірбасера та ін. В основу цього процесу закладено створення державної інформаційної системи, що базується на збиранні, аналізі та поширенні інформації для цілей управління. Це допомагає відмовитися від традицій ручного управління і перейти до сучасного, що базується на знанні ситуації в кожний момент часу [6, 10, 13, 3].

Логічне продовження реалізації цієї ідеї в нашій країні відображено в Концепції Національної програми інформатизації. Зокрема, у документі передбачено «створити єдину інформаційно-телекомунікаційну систему збору, обробки та передачі даних, необхідних для прийняття стратегічно важливих рішень у сфері економіки, внутрішньої та зовнішньої політики» [1]. У цій системі поступово активізуються всі суб'єкти інформаційної інфраструктури, що працюють з постійно зростаючими обсягами інформації, у тому числі й бібліотечні установи.

Таким чином, успішність владних структур у вирішенні актуальних проблем суспільного життя, особливо нинішнього періоду значних суспільних трансформацій, значною мірою залежить від інформаційного стану суб'єктно-об'єктної системи управління, забезпеченої взаємозворотними інформаційними потоками. Від якісного рівня введення необхідних і достатніх обсягів інформації (знань) у сферу державного управління.

Як показує практика, інформаційно-аналітичні структури бібліотек

на основі проведення моніторингу інформаційних потоків щодо стану функціонування політичних, соціально-економічних та інших сфер суспільства вже надають відчутну допомогу управлінським структурам в їх інформаційному забезпеченні. Серед різноманітних форм такого забезпечення останнім часом стало виробництво найбільш популярних інформаційно-оглядових (тематичних) продуктів різного призначення. Ці продукти є результатом узагальнення громадської думки, наприклад, актуальних, найбільш гострих питань, що турбують громадян, як запровадження системи оподаткування, проведення політики приватизації об'єктів державної власності. До таких форм також належить створення різних видів інформаційної продукції, орієнтованої на запити владних структур України в питаннях взаємодії влади й громадськості, реалізованої у співробітництві Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ) НБУВ та Департаменту комунікацій влади та громадськості Секретаріату КМУ. Зокрема, СІАЗ НБУВ вироблено й удосконалено методи організації управління правовою інформацією, що відповідає найбільш актуальним запитам громадян, та введення її в активний обіг у різних сферах життєдіяльності суспільства. Налагодження відповідного процесу, як показала практика СІАЗ НБУВ, сприяло вдосконаленню й розширенню ефективних механізмів комунікації між виконавчою владою та громадськістю у сфері правозастосування.

У бібліотеках регіонів відкриваються центри правової інформації на допомогу місцевому самоврядуванню, створюються повнотекстові бази даних розпоряджень облдержадміністрацій і рішень рад народних депутатів. Зазначені БД представлено на веб-сторінках бібліотек і на регіональних веб-серверах. Вони надають можливість користувачам ознайомитися з нормативно-правовими актами, які приймаються різними за рівнем загальнодержавними владними органами, а також документами місцевих управлінських структур і будь-якою іншою інформацією про життєдіяльність відповідної території (місцевий бюджет, податки, власність, соціальний захист малозабезпечених верств населення, транспортне забезпечення, матеріально-технічні ресурси, статистичні дані тощо).

Однак інтенсивний розвиток інформаційно-телекомунікаційних систем, що поєднали весь світ своїми мережами, з одного боку, створив складне глобальне інформаційне середовище з численними джерелами інформації й засобами її збереження, обробки, поширення, з іншого – постійно збільшує мережу та посилює інтенсивність комунікативних зв'язків, ускладнюючи їх.

Досліджуючи інформаційно-технологічні аспекти глобального інформаційного простору, науковці звертають увагу на дедалі зростаючу

провідність інформаційної інфраструктури. З цього приводу Н. Сляднева зауважує, що ці цивілізаційні явища породжують інтенсивні інформаційні потоки, інформаційні сплески, що відображають на інформаційному рівні їх взаємодію [15]. Вона полягає в тому, що нове інформаційне збурення, яке виникає в інформаційному просторі як окремого суспільства, так і світового співтовариства, отримує можливість швидко активно впливати на життєдіяльність людей, соціуму, націй, держав. У зв'язку з цим, сучасне соціальне середовище, яке стало простором безперервних глобальних, взаємопов'язаних інформаційних потоків, дедалі частіше стає об'єктом соціально-керуючих технологій.

У цьому контексті необхідно зауважити, що такі процеси загострили ситуацію з надходженням в інформаційний простір значних обсягів інформації малої надійності й достовірності, що містить суперечливі дані стосовно функціонування різних сфер українського суспільства. Особливо це проявляється в період передвиборних кампаній, в економічній сфері при валютних операціях, у процесі приватизації великих підприємств, у зовнішніх відносинах Україна – НАТО, Україна – ЄС, Україна – Росія тощо. За таких умов констатується збільшення інформаційного навантаження на сферу державного управління, виникає синдром ентропії (невизначеності) при формуванні уявлення щодо суспільно-економічної, політичної ситуації в державі, прийнятті державних рішень щодо внутрішніх і зовнішніх векторів розвитку українського суспільства.

За таких умов простого інформування органів державного урядування з окремих соціально-економічних проблем чи питань розвитку різних сфер суспільства не достатньо. Набуває вагомого значення оперативна організація цілеспрямованих масивів інформаційних ресурсів, що відображають закономірність розвитку суспільних процесів, сприяють державним органам у своєчасному й ефективному відпрацьовуванні шляхів й методів вирішення широкого спектра проблем соціально-економічного й культурно-політичного характеру.

У зв'язку з цим для ефективної реалізації бібліотечного інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів державної влади постає ряд завдань, пов'язаних із проведенням інформаційного аналізу інформаційних потоків, що циркулюють у національному інформаційному просторі, а саме:

– забезпечення об'єктивного інформування про стан функціонування різних сфер українського суспільства з урахуванням потреб владних структур, що зменшує їх ентропію;

- накопичення необхідного обсягу якісних інформаційних ресурсів для ефективного цільового використання у сфері державного управління;
- залучення в інформаційний супровід діяльності органів державної влади якісної науково-прикладної інформації, яка вже пройшла шлях соціально-практичної конкретизації ефективного державного менеджменту;
- удосконалення форм взаємозворотного інформаційного зв'язку владних структур із громадянами, громадськими організаціями, науковими установами, системою вітчизняних інформаційних центрів, у тому числі бібліотечних.

Державотворча діяльність вимагає спеціальних процесів інформаційного обміну, встановлення та підтримки постійних зв'язків між владними структурами, державою й суспільством. На сьогодні залишаються актуальними висновки, зроблені дослідниками, про те, що в Україні «розбудова держави явно випереджає розбудову суспільства і тому інститути влади часто немов би зависають над прірвою: їм не зовсім зрозуміло, які цінності та інтереси суспільства вони мають відстоювати й захищати...» [4, с. 10].

У сучасній соціотехніці управління особливе значення має оптимізація інформаційно-аналітичного забезпечення цієї діяльності, оскільки будь-яка керована система не в змозі функціонувати без налагодження надійного та оперативного зв'язку між суспільством і органами влади, виробляти відповідні рішення без повної, достовірної та оперативної інформації.

При цьому для успішної реалізації вищезазначених завдань необхідно взяти до уваги, що дедалі більш численними, різноманітними і взаємопов'язаними стають чинники, які враховуються при прийнятті рішень у сфері державного управління. Відбувається перехід від розв'язання окремих інформаційних завдань, до забезпечення комплексного бачення суспільних проблем, що потребує інформаційно-аналітичного, аналітико-прогнозного, науково-експертного представлення матеріалів.

У цьому контексті для результативної діяльності органів державного урядування необхідна всебічна, попередньо опрацьована інформація, яка відтворює життєдіяльність суспільства в комплексному баченні, надає науково-обґрунтований, експертний аналіз, прогнози суспільному розвитку.

Як зазначає з цього приводу І. Шейдіна, «надзвичайно високий темп змін у світі, продиктований соціальними й науково-технічними революціями, комплексний характер проблем, що виникають перед тими, хто приймає відповідні рішення, зумовили необхідність залучення експертів-

консультантів як джерела відсутніх в американського уряду чи монополій професійних знань» [18].

Ці знання можуть бути представлені ідеями, втіленими у форму доповідей, різних типів – тут і нові варіанти політичного курсу, оцінки, теорії, пропозиції, попередження, довгострокові плани, статистичні викладення, прогнози, моделі, висновки й конкретні дії в різних проблемних ситуаціях тощо. Цей вид інформаційного продукту стає дедалі більш характерним для інформаційно-аналітичних структур сучасних бібліотек. Опрацьовуючи значні обсяги інформації, ці структури виробляють власне бібліотечні інформаційні продукти стосовно модернізації суспільних відносин, соціально-економічних перетворень у державі тощо. Позитивним у цьому процесі спостерігається те, що до опрацювання залучається інформація, що висвітлює результат дискусій фахівців щодо політичного життя, їхні оцінки суспільно значущих процесів та визначення оптимальних способів вирішення проблем. Тобто ці матеріали висвітлюють результати суспільної комунікації в соціумі, обміну думками, професійної дискусії експертів з наданням рекомендацій, висновків щодо розвитку та шляхів подолання соціально-економічних проблем. Зарубіжний досвід показує, що ці дискусії експертів стають інформаційною базою для прийняття рішень на державному рівні: «аналітичні центри конкурують і дискутують між собою, і з цього виходить якісний продукт» [2].

У бібліотечну практику активно запроваджуються інформаційні технології, що полягають у дослідженні розвитку суспільно значущих сфер, реалізації практичної державної політики. До того ж важливого значення набуває також науково обґрунтоване експертне представлення матеріалів з метою ефективної реалізації державних програм, проектів під час різнобічної діяльності владних структур.

Це підтверджується ініціативою владних структур у поглибленні співробітництва з НАН України, іншими інформаційно-аналітичними центрами, організації «приурядових» експертних груп, упровадженні практики стратегічного аналізу вироблення та реалізації повноцінної автентичної національної парадигми зростання на основі активізації використання наукового, інноваційно-технологічного потенціалу, застосування сучасних організаційних та соціально-економічних механізмів суспільного поступу тощо.

Справедливо з цього приводу зазначив М. Азаров під час розширеної наради з керівниками провідних галузевих наукових та науково-дослідних установ на тему: «Острови інноваційного прориву національної економіки: політика держави та практика реалізації», що «країні не вистачає

організованої системи, завдяки якій шлях до практичної реалізації ідеї проходив би за короткий термін. Вітчизняна наука ж здатна продукувати прогресивні розробки» [12].

На сьогодні основним посередником між наявними масивами знань наукових колективів і суспільством залишаються бібліотечні установи. Вони впроваджують у бібліотечну практику більш якісні форми забезпечення своїх користувачів, у тому числі й органів державної влади загальносуспільними науковими знаннями, які відображають як вітчизняний, так і світовий досвід. Для ефективного обслуговування владних структур інформаційно-аналітичні підрозділи бібліотечних установ розробляють нові методики відбору, аналізу й синтезу інформації, що має наукову цінність і практичну значущість для процесу державного управління, створюють на цій основі електронні проблемно-орієнтовані БД із ключових питань суспільного розвитку; запроваджують ефективні методи й форми виробництва та введення у сферу державного управління науково-аналітичних знань.

Як показує практика інформаційно-аналітичних структур провідних бібліотек, зокрема СІАЗ НБУВ, вектор розвитку інформаційно-аналітичної діяльності, удосконалення її технологій відповідно до запитів її користувачів спрямований на активізацію ефективного використання наукових напрацювань у процесі продукування аналітичних матеріалів, виконання аналітичних завдань (розробок) різних рівнів складності.

Це забезпечує оперативне введення у сферу державного управління нових знань, зокрема про зміни навколишнього середовища, ситуацію, пов'язану з затребуваністю енергетичних і сировинних ресурсів, ефективність їх використання, розвиток виробничої сфери нашого суспільства, соціально-політичні перетворення, дисфункції, що виникають в суспільному організмі, тощо.

Поряд із цим сучасні наукові дослідження у своїй більшості ведуться в контексті дисциплінарних підходів, які накладають обмеження на вирішення комплексних суспільних проблем. Подоланню цієї ситуації можуть сприяти інформаційно-аналітичні структури в потужних інформаційних системах, зокрема при великих бібліотечних установах, що здатні інтегрувати соціально-наукове знання різних дисциплін та створюють умови для консолідації навколо спільної праці інтелектуально активних фахівців з багатьох галузей знань. Консолідація таких груп фахівців створює умови для ефективного дослідження тієї чи іншої комплексної суспільної проблеми та її вирішення на основі вдосконалення методик інформаційного синтезу та трансформування наукових знань у науково-

практичні розробки, придатні для застосування у сфері державного управління.

Такі центри, серед яких знаходять своє місце й новостворені бібліотечні підрозділи, сприяють трансформації здобутків сучасної науки до рівня практичного використання, введення останніх у практику з метою підвищення ефективності діяльності органів державної влади. Тобто особливістю якісної роботи таких структур, як це вважає В. П. Ксьонзенко, є перетворення знань на дієздатний інформаційний ресурс і його матеріалізацію. У його основі закладені «знання, доведені до рівня моделей, алгоритмів, конкретних програм: бери й застосуй» [17, с. 158–159].

У цьому контексті М. Слободяник, аналізуючи різні підходи до розуміння сутності сучасної бібліотеки, слушно стверджує, що «за активної участі бібліотеки створюються інформаційно-когнітивні передумови для одержання нового знання через накопичення, збереження й доступу до знання, а також його аналіз, синтез і трансформацію» [14, с. 97].

Більше того, на переконання дослідників О. Литвиненка, І. Бінька, В. Потіхи, уже сьогодні створені необхідні передумови активізації перетворення знань на інформаційно-наукові ресурси й засоби ефективного їх використання протягом усього замкнутого циклу супроводження знань [11, с. 44].

Зазначена точка зору відображена також у висновках Л. Костенка про розвиток у бібліотеках інформаційних технологій обробки документних масивів, що мають базуватися на конвеєрному технологічному циклі: «бібліографуванні, реферуванні, підготовці інформаційно-аналітичних і прогнозних матеріалів, проведення бібліо-, інформо- та наукометричних досліджень, які, у свою чергу, є передумовою для досягнення головного кінцевого результату науково-інформаційної діяльності бібліотек – виділення зі сховищ даних нових знань, що в явному вигляді в них не містяться» [9, с. 26].

У зв'язку з цим стає дедалі очевиднішим, що активізація практичного використання знань та міра їх впливу на життєво важливі ланки суспільства залежить від інтелектуально-комунікативних систем, у тому числі бібліотечної. Організація переробки й руху знань, рівень їх цільового застосування та масштаби тощо – усе це спрямоване на упорядкованість інтелектуального доробку, зниження ентропії в процесі ефективного його використання в будь-якій сфері суспільної діяльності, у тому числі під час вироблення результативних рішень владними структурами. До того ж сучасний підхід до діяльності інтелектуально-комунікативних систем (інформаційно-аналітичних структур), на думку дослідників, показує, що вони саме й базуються на інформаційних технологіях перетво-

рення розсіяних знань на аналітичні матеріали, призначені для вирішення функціональних завдань у різних сферах українського суспільства. Різні аспекти функціонування та трансформації їх функцій як в Україні, так і за кордоном висвітлені в працях І. Шейдіної, В. Грановського, В. Горового, Н. Сляднєвої, О. Білоруса, І. Бінька та ін. [18, 8, 7, 16].

Таким чином, на сучасному етапі розвитку інформаційного середовища країни набуває дедалі більшої актуальності побудова інформаційної інфраструктури, яка б займалася перетворенням наукових напрацювань, інших розсіяних суспільно значущих знань на ефективний знаннємісткий дієздатний ресурс, орієнтований на забезпечення ефективної роботи управлінської ланки суспільства, що стає своєрідним базисом для прийняття ефективних державних рішень.

Саме сучасні центри, обладнані новітньою технікою з відповідним програмним забезпеченням, використовуючи новітні інформаційно-телекомунікаційні технології доступу до національних і світових знань, їх засвоєння, опрацювання, акумулюючи інтелектуальний потенціал і базуючись на інноваційній моделі розвитку, забезпечують обіг суспільно значущої інформації, ефективно її функціонування у всіх сферах суспільства, у тому числі державного управління.

Важливим завданням для бібліотек у цьому контексті є розробка власної концепції розвитку інформаційно-аналітичної діяльності в системі інформаційного забезпечення процесу вироблення рішень органами державної влади, яка втілює ідею організації з відповідними функціями структури, що з'єднує «силу інтелекту із силою влади» [8, с. 1]. Такі організаційно-функціональні структури відпрацьовують весь технологічний та інструментальний процес, який можна назвати інженерією знань, у нашому випадку робота спрямована на «з'єднання ресурсу знань з ресурсом влади» [там само], уособлюють сучасну форму нової взаємодії носіїв знань і владних структур. У такому випадку має місце визначення стратегії розвитку нової якості інформаційно-аналітичних структур бібліотек, у яку вони трансформуватимуться з урахуванням функцій, що вони мають виконувати в процесі вдосконалення бібліотечно-інформаційного забезпечення інформаційних запитів владних структур.

Список використаних джерел

1. Про Концепцію Національної програми інформатизації : Закон України від 4 лют. 1998 р. № 75/98-ВР // Відом. Верховної Ради України. – 1998. – № 27–28. – С. 494. – Ст. 182.

2. *Бажал Ю.* Політики ігнорують «Економікс» / Ю. Бажал // Дело. – 2006. – 25.10.

3. *Бирбраер В.* Информационное обеспечение органов государственной власти и управления на основе новых информационных технологий / В. Бирбраер // Інформація і ринок. – 1994. – № 2. – С. 20–25.

4. *Видрін Д. Г.* Україна на порозі ХХІ ст.: політичний аспект / Д. Г. Видрін, Д. В. Табачник. – К. : Либідь, 1995. – 294 с.

5. *Гамаонов В. Г.* Информация, информатизация, управление: системный подход. (Теоретические и прикладные аспекты) / В. Г. Гамаонов ; РАН. Владикавказский науч. центр, Ин-т прикладной математики и информатики. – Владикавказ, 2000. – 192 с.

6. *Глушков В. М.* Основы безбумажной информатики / В. М. Глушков. – М. : Наука, 1987. – 552 с.

7. *Горовий В. М.* Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства : монографія / В. М. Горовий ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2005. – 297 с.

8. *Грановский В.* Современные фабрики мысли : аналитический доклад / В. Грановский, С. Дацюк, Т. Р. Хариманга ; Агентство гуманитарных технологий. – К., 1999. – 86 с.

9. *Костенко Л.* Бібліотека суспільства знань: концептуальна модель / Л. Костенко // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2006. – № 1. – С. 23–28.

10. *Лавинский Г. В.* Построение и функционирование сложных систем управления / Г. В. Лавинский. – К. : Вища шк., 1989. – 186 с.

11. *Литвиненко О.* Інформаційний простір як чинник забезпечення національних інтересів України / О. Литвиненко, І. Бінько, В. Потіха ; Київ. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. – К. : Чорнобильінтерінформ, 1998. – 48 с.

12. *Малолеткова О.* Нестабільність шкодить інноваційному розвитку / О. Малолеткова // Уряд. кур'єр. – 2007. – 27.09.

13. *Седова В. В.* Информационная поддержка принятия решений в региональных системах / В. В. Седова. – Донецк : ИЭП НАН Украины, 1996. – 18 с.

14. *Слободяник М. С.* Наукова бібліотека: еволюція структури і функцій / М. С. Слободяник / НАН України ; ЦНБ ім. В. І. Вернадського. – К., 1995. – 268 с.

15. *Сляднева Н. А.* Информационно-аналитическая деятельность: проблемы и перспективы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.it2.b/gu/it2.b2.view3.page53.html>. – Загл. с экрана.

16. *Сляднева Н. А.* Информационная аналитика – эзотерическое искусство или современная профессия? [Электронный ресурс]. / Н. А. Сляднева // Факт : инф.-аналит. журн. – 2000. – № 7. – Режим доступа: <http://www.fact.ru/www/arhiv7s6.htm>. – Загл. с экрана.

17. Україна: інтелект нації на межі століть / В. К. Врублевський, В. М. Ворона, Ю. М. Канигін [та ін.] ; Ін-т соціології НАН України, Укр. т-во «Інтелект нації». – К. : Інф.-вид. центр «Інтелект», 2000. – 508 с.

18. *Шейдина И. Л.* США: «Фабрики мысли» на службе стратегии / И. Л. Шейдина. – М. : Наука, 1973. – С. 47.